

Az első magyar nemzeti fényképgyűjtemény alapköve, Rosti Pál *Fényképi* *Gyűjteménye*

Rosti. Szerk. FISLI Éva – LENGYEL Beatrix.
Budapest, 2021. 256 oldal.

A fotóalbum mint műfaj megjelenését a mai fotográfiakutatás a korai képi korszak kezdeteihez köti. Bán Zsófia általános fotográfiatörténeti tanulmányában párhuzamot von a képiség és a – Christian Metz szavaival élve – „szkopikus rezsim” fogalma között. Meglátása szerint ugyanis a képi korszak e két egymástól különálló fogalmat új megvilágításba helyezi a kutatók előtt. A fotóalbumot történetileg és kulturális szempontból is erősen meghatározott, ám mégis sokféleképpen értelmezhető műfajnak tekinti, amely egyszersmind egy diszkurzív tárgy.

A különféle albumokban felvonultatott képek sorrendje egy időben kibontakozó narratíva alapja is lehet. Az időrendiség felállítását megkönnyítendő pedig számos eset mutatkozik arra, hogy a gyűjteményeket maguk a készítők magyarázó szövegekkel, kiegészítő feliratokkal látták el. Erre nagyszerű példa a recenzió alapjául szolgáló *Rosti* címet viselő tanulmánykötet, amely a magyar fotográfiatörténet – mára méltánytalanul elfeledett – első fennmaradt darabja előtt kíván tisztelegni.

Rosti Pál életének alakulása mind a mai napig csak vázlatosan ismert a kutatók számára. Ennek oka jórészt abban keresendő, hogy saját maga által gondosan épített könyvtára és hagyatéka, a 44 éves korában tragikus hirtelenséggel bekövetkezett halálát követően nagyrészt elkallódott. Utazásai alkalmával vezetett naplójának hollétét homály fedi, teljes levelezéséből pedig csak

néhány darab maradt fenn az ország különböző közgyűjteményeiben.

Szaktudását tekintve utazó, néprajzi megfigyelő és fotográfus volt. A későbbi *Fényképi Gyűjtemény* néven elhíresült albuma anyagával kapcsolatos dél-amerikai utazását gyermekkorától fogva tervezte. Művének a magyar utazástörténeti irodalomban elfoglalt helyéről a vizsgált tanulmánykötetben Tomsics Emőke és Venkovits Balázs írásai részletes elemzéseket közölnek.

Dél-amerikai körútjáról való hazatérést követően bekerült az 1860-as évek pesti társasági életének nyüzsgő világába. Mivel ő maga is nagy rajongója volt a korszak legnevesebb zeneszerzőinek – Richard Wagnernek és Liszt Ferencnek –, gyakran részt vállalt a korszak legfontosabb fővárosi zenés eseményeinek megszervezésében, de a korabeli kulturális élet legnagyobb alakjaihoz hasonlóan gyakran látogatta a város egyik leghíresebb – Wohl Janka és Wohl Stefánia által működtetett társasági szalonját is. Sokrétű érdeklődése és tudása nyomán Wohl Janka későbbi emlékiratában a „geniális” jelzővel illeti Rostit. A komolyzene mellett nagyon szerette a képzőművészeteket is. Tagja volt az Országos Képzőművészeti Társulatnak, amelynek időnként bőkezű adományokat is juttatott.

Kivételes szépérzéke és műveltsége mellett komoly gondot fordított otthona kertjének gondos ápolására – ennek apropóján korábban az egyik leghíresebb magyar rózsatermesztőként is ismerték – és nem feledkezett meg testi egészségének megőrzéséről sem. Gyakori résztvevője volt a rangos evezősversenyeknek, a vízisportok hagyományainak megteremtésében végzett tevékenysége pedig megalapozta a pesti és balatoni versenyhajózás jövőjét is.

Életútjának részletesebb adatait a kötet függeléke közli naplószerű formában, melynek szerkesztése Lengyel Beatrix munkáját dicséri. A jelenleg igen hiányos kronológia

pontosításához azonban a közeljövőben további kutatások szükségesek, pályafutásának meghatározó helyszínein, Kolozsvártól Budapesten, Münchenen és Párizson át Havannáig és Mexikóig.

Munkásságának legfontosabb fotográfiatörténeti emléke a – már említett – útirajza és fényképgyűjteménye, amelyet dél-amerikai körútja során készített. Ezt az utazást – melyet Alexander von Humboldt korábbi útja inspirált – gyermekkorának korai szakaszától fogva tervezte. Hazaérkezését követően gazdagon illusztrált útirajzát kétféle nyomtatott formában is árusítani kezdte: a díszkötéses példányokért 22, a borítékos példányokért 18 forintot kértek a kereskedők. Ezt az árat a 19. században azonban csak a legtehetősebb családok tudták megfizetni, így az *Úti emlékezetek Amerikából* csak egy szűk réteghez juthatott el. Egyéb fotográfiai értékei mellett a kötet illusztrációi mai szemmel nézve is egyedülállóak. A kőrajzolás történetéről szóló, Gerszi Teréz keze nyomán készült szakmunka sem ismerteti ezeket alaposan, mindössze annyit lehet tudni róluk, hogy főként a kor neves rajzművésze Klettre (Kelety) György keze munkáját dicsérik.

A Magyar Országos Közös Katalógus (MOKKA), valamint az Országos Széchényi Könyvtár adatai alapján a magyarországi közgyűjtemények 13 fennmaradt darabot őriznek ebből a nívós útirajzból. A kutatók emellett úgy vélik, hogy a kötet további egy példányát ma minden valószínűség szerint a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Eötvös Loránd Emlékgyűjteménye őrzi. Teljes tartalomjegyzékét a tanulmánykötet *Rosti Pál Fényképi Gyűjteménye mint album* címet viselő nagy egysége közli.

A Rosti kutatóútja során készült 45 táblát – mai szóval: fotográfiát – tartalmazó *Fényképi Gyűjteménynek* ma mindössze öt példánya ismert. Egyet a szerző még hazatérése előtt, 1858. január 1-jén

átadott Alexander von Humboldtnak – az ő munkásságának Rosti Pálra gyakorolt hatását a tanulmánykötetben Sz. Kristóf Ildikó, Miriam Szwast és Fisli Éva tanulmányai ismertetik részletesen. Egy példány a Nemzeti Múzeumba került, hármat pedig testvérei, Ágnes, Ilona és Anna kaptak. Tulajdonosaik halálát követően az albumok mindegyike bekerült egy-egy fontos közgyűjteménybe: Humboldt példányát a kölni Ludwig Múzeum, a két legidősebb nővére – Ágnes és Ilona – hagyatékában lévő példányokat pedig a Magyar Fotográfia Múzeum, valamint a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat kapta meg.

Az időrendben másodikként elajándékozott albumot a nemzeti könyvtár gyűjteményében kívánták elhelyezni. A kötet első lapjának sarkára 1859. február 25-én Rosti Pál a következő szavakat írta: „*A magyar nemzeti Múzeumnak hofias tisztelettel.*” A díszes tokban elhelyezett album átadására végül másnap, 1859. február 26-án került sor, melyről a fővárosi sajtó is híven beszámolt. A Földtani Társulat aznap délután fél ötre, a Magyar Nemzeti Múzeum épületébe meghirdetett ünnepi ülésén, Rosti Pál szónoklatban számolt be a Dél-Amerikában készített fényképekről és bemutatta a Mexikóból magával hozott tárgyakat is. Felszólalását követően ünnepélyes keretek között adta át a fényképgyűjteményt az intézmény akkori főigazgatójának, Kubinyi Ágostonnak. Ezek a fotográfiai képezték az alapját a később az intézményben megalapított első nagyobb hazai fényképgyűjteménynek. A nemzeti könyvtár az 1980-as években aztán helyhiány miatt a budai Várba költözött, így az album is új helyre került. Ma az Országos Széchényi Könyvtár Fényképtárában őrzik.

A Nemzeti Múzeum azonban a könyvtár költözését követően sem maradt *Fényképi Gyűjtemény* nélkül. A jelenleg a Történeti Fényképtár által őrzött példányt 2007-ben,

a Szépművészeti Múzeum Könyvtárában találta meg Papp Júlia művészettörténész. Az eredetileg Rosty Annának ajándékozott darab – aki ma férje, Rudolph von Amadei gróf révén, Anna von Amadeiként is ismert – műtárgycserének köszönhetően került jelenlegi helyére, 2008 áprilisában.

A nívós fotográfiai munka első ízben 1992-ben keltette fel a kutatók figyelmét, amikor az *Úti emlékezetek Amerikából* hasonmáskiadásának előszavaként megjelent Kincses Károly összehasonlító tanulmánya, az akkor ismert három példányról, amelyben a szerző a Rosti által alkalmazott fényképezési eljárást „viaszolt papírnegatív” eljárásnéven említette. Írásában hangot adott abbéli nézetének, miszerint a három vizsgált példányon kívül létezhetett még legalább további egy. Ezt követte a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat által őrzött album hasonmásának kiadása. A 2000-es évek elején megtalált újabb két példány arra is lehetőséget adott, hogy a fotográfia-történet első magyar emlékéit újabb formái és tartalmi vizsgálatoknak vessék alá.

Az album alapötletét minden kétséget kizáróan a havannai Tacon színházról készült felvétel adta, ez a teljes mű úgynevezett alfája. Az omega – vagyis a lezárás – minden esetben, a Rosti által csak *Aztec naptár* néven említett Piedra del Sol volt. Ezáltal úgy tűnik, az album küldetése elsősorban a képek általi időutazás lehetőségének megteremtése volt: a modern korból kiindulva egyenesen az ókori azték világba repíti vissza szemlélőjét, így emlékezve a dicsőséges régmúltra.

Talán éppen ennek apropóján tekinthető a gyűjtemény – Fisli Éva szavaival élve – „hibrid tárgy”-nak. Az érdeklődőknek lehetőségük van egy olyan – ma már csak öt példányban létező – egyedi mű megtekintésére, amely, bár önálló képek gyűjteménye, ezzel együtt mégis egy olyan fotográfiai emlék, amelynek egyértelmű kezdete és lezár

vége van: készítője tisztelegni kívánt vele inspirálója, Humboldt és támogatói – testvérei és családjuk –, illetve szeretett hazája előtt is.

A történeti kutatások megkezdését követően a 2000-es évek végén megteremtődtek az albumok fotótechnikai vizsgálatának lehetőségei is. Miután az ötödik példány a Nemzeti Múzeum tulajdonába került, Papp Júlia kutatótársaival közösen alapos vizsgálatnak vetette alá a művet, melynek eredményeként kiderült, hogy a fényképek minden bizonnyal sópapír alapúak, mivel felületüket „vékony albuminréteg” fedte. E felfedezés bizonyítására azonban ekkor még nem volt lehetőség.

A kutatások 2018-ban vettek új irányt. Ebben az évben nyílt meg a kölni Ludwig Múzeum, *Alexander von Humboldt, fotográfia és örökség* című tárlata, amelynek részeként a látogatók megtekinthették az ötödik példány öt fényképének másolatát is. A múzeum egyik kurátora, Miriam Szwast felhívta Fisli Éva figyelmét a tényre, miszerint a múzeum *Humboldt-album*ának frissen digitalizált képeit, a német intézmény albumin képekként kezelte. A magyar kutatók tisztázni szerették volna a megnevezések közti különbségek okát, ezért az itthoni albumot 2018 szeptemberében mikroszkópos vizsgálatnak vetették alá. Az eredmények a német kollégák feltevéseit igazolták, így bebizonyosodott, hogy a Rosty Anna tulajdonában lévő albumban lévő fényképek hígított albuminképeknek tekinthetők.

A mű a mai szemlélő szemszögéből nézve elsősorban azonban nem a fotográfia-történetben elfoglalt helye vagy technikai újításai, hanem sokkal inkább koncepciója miatt érdekes a fotótörténet számára. Habár elkészültét jelentősen inspirálta Alexander von Humboldt dél-amerikai utazása, a kötetben szereplő alkotások nem a német kutató úticéljainak leképezései, ha-

nem egy ízig-vérig önálló fotográfusi elképzelés méltó 19. századi szülöttei.

Alkotójuk, Rosti Pál személye előtt a Magyar Nemzeti Múzeum 2019 februárjában konferenciával tisztelgett, amelynek előadásait tanulmányok formájában a recenzált tanulmánykötet adja közre. Ezek mellett a kötetben helyet kapott a *Fényképi Gyűjtemény* 45. fotográfiája, valamint Amadei (Rosty) Anna albumának fényképjegyzéke.

A konferenciaszervezők kettős célkitűzéssel láttak neki feladatuk teljesítésének:

egyrészt méltó emléket kívántak állítani egy elfeledett művésznak, másrészt pedig a Kolta Magdolna szerkesztésében 1992-ben megjelent Rostiról szóló kötet és a *Fényképi Gyűjtemény* reprint kiadása után új – nemzetközi szintű – kutatások alapjait kívánták megteremteni, a fotográfia tudományának e kevésbé ismert szelete kapcsán. A kötetben megjelent tanulmányok új eredményei reményeik szerint segítenek majd a végső cél – Rosti Pál teljes életművének – minél pontosabb megismerésében és az ez irányban végzett kutatások folytatásában.

Baliga Violetta